

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Гурак Галини Михайлівни
«Психологічні чинники розвитку емоційної стійкості підлітків»,
представлену до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Сучасна Україна вже понад два роки перебуває в стані повномасштабної війни. Кризовість цього періоду актуалізувала завдання осмислення особливостей психічного розвитку сучасних підлітків, зокрема їхньої емоційної стійкості. Саме підлітковий вік є таким періодом у житті людини, коли загострюються проблеми емоційної взаємодії з навколишнім середовищем, виникає потреба пошуку засобів збереження цілісності особистості. Таким засобом для учнів-підлітків виступає їхня емоційна стійкість.

Особливої значущості набуває проблема розвитку емоційної стійкості підлітків як інтегративної властивості особистості, яка характеризується емоційною збалансованістю. Зважаючи на це, дослідження психологічних чинників розвитку емоційної стійкості підлітків є актуальним і своєчасним. Тому дисертаційне дослідження Гурак Галини Михайлівни має безумовну науково-практичну цінність, *є актуальним і перспективним.*

Дисертаційна робота має чітку структуру і взаємоузгодженість ключових компонентів – об'єкта, предмета, мети, завдань, висновків дослідження, детермінованих основним текстом дисертації. Це надає їй цілісності й завершеності.

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми дисертаційного дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет і припущення, розкрито науково-теоретичні й методичні засади, окреслено наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи; представлено інформацію про апробацію результатів дослідження, впровадження їх у практику й публікації з теми дисертації.

Наступні розділи дисертації є чітко структурованими, у них логічно подані результати теоретичного аналізу й емпіричного дослідження відповідно до визначених мети і завдань.

У *першому розділі* «Теоретичні підходи до вивчення психологічних чинників емоційної стійкості підлітків» представлено наукові підходи до вивчення ключових понять дисертаційного дослідження, а саме: «стійкість», «емоційна стійкість», «емоційна стійкість підлітка». Проаналізовано поняття «емоційна стійкість» з позиції різних підходів: теоретичного, практичного, компетентнісного, онтогенетичного, антикризового, медико-фізіологічного.

Цікавим і продуктивним у науковому сенсі є визначення поняття емоційної стійкості, яка є властивістю, що характеризує особистість у процесі напруженої діяльності, психологічні механізми якої, гармонійно взаємодіючи між собою, сприяють успішному досягненню поставленої мети.

Аналіз досліджень вікової динаміки розвитку емоційної стійкості дав авторці змогу виявити специфіку її прояву в осіб підліткового віку і якісно обґрунтувати той факт, що емоційна стійкість підлітків як психологічне утворення не є стійким і може змінюватися в рамках згаданого вікового періоду, а її розвиток залежить від різноманітних чинників.

Розгляд теоретичних надбань щодо чинників емоційної стійкості особистості й вікових особливостей підлітків дозволив авторці припустити, що провідними чинниками емоційної стійкості підлітка є вольова саморегуляція, низький рівень тривожності, домінуючий локус контролю, високий рівень адаптивності, розвинений емоційний інтелект, стресостійкість, високий і середній рівні самооцінки й особистісних домагань, невисока емоційна чутливість, наявність розвинених лідерських навичок, комунікативних здібностей тощо.

У *другому розділі* «Емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційної стійкості підлітків» висвітлено організаційно-методичні основи емпіричного дослідження, представлено аналіз результатів констатувального експерименту щодо виявлення і порівняння особливостей

прояву й чинників розвитку емоційної стійкості молодшої та старшої вікових груп підлітків. Завдяки доцільному підбору репрезентативної вибірки і методик дослідження можна говорити про високу наукову цінність отриманих результатів.

У процесі емпіричного дослідження встановлено, що емоційна стійкість підлітків відрізняється в різних вікових підліткових групах.

Серед емпіричних результатів привертає увагу виявлення певної негативної динаміки прояву емоційної стійкості підлітків, що полягає в лінійному зменшенні її показників у досліджуваних віком від 11-ти до 15-ти років (учні 6-9 класів), що на думку здобувачки пов'язується з особливостями переживання підлітками вікової кризи. Варто також відзначити надійність отриманих результатів, яка забезпечується репрезентативністю вибірки й комплексом математико-статистичних методів опрацювання даних: кореляційний аналіз (коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона (r_p)), факторний аналіз із застосуванням методу головних компонентів з наступним Varimax-обертанням, порівняльний аналіз вибірок за критерієм Манна-Уїтні й t-критерій Стьюдента для виявлення достовірності відмінностей у досліджуваних психологічних параметрах.

Безперечною заслугою Г. М. Гурак є здійснений додатковий зріз емоційної стійкості підлітків під час глобальної суспільної кризи 2019-2023 рр., який показав, що, порівняно з результатами дослідження емоційної стійкості підлітків у 2015-2016 рр., рівень емоційної стійкості підлітків у 2022-2023 рр. знизився майже на 6%, що вочевидь є показником прогресування емоційної нестійкості підлітків під час глобальних криз.

Застосування факторного аналізу дозволило авторці виявити провідні психологічні чинники емоційної нестійкості підлітків: дисбаланс самооцінки й особистісних можливостей, особистісна невпевненість, що компенсується самоконтролем, низька опірність до стресу, імпульсивність на фоні невпевненості, дисонанс у оцінці власного «Я», мотиваційна полярність,

емоційна невизначеність, публічна невпевненість, невпевненість у власних силах, агресивно-впевнена поведінка.

У третьому розділі «Психологічний супровід розвитку емоційної стійкості підлітків» представлено теоретичні засади побудови формувального експерименту, презентовано модель й обґрунтовано програму розвитку й оптимізації емоційної стійкості підлітків, проаналізовано кількісні і якісні результати апробації розробленої програми, сформульовано практичні рекомендації психологам, педагогам, батькам.

Особливістю програми розвитку й оптимізації емоційної стійкості підлітків є її спрямування на корекцію основних чинників виникнення емоційної нестійкості. Найбільш цінним компонентом програми є те, що вона передбачає формування та розвиток навичок самоусвідомлення власних емоційних станів і адекватного емоційного реагування підлітків на нестандартні життєві ситуації. Корекційні заходи здійснювалися за допомогою соціально-психологічного тренінгу і психологічних рекомендацій для підлітків та їх найближчого оточення.

Результатом впровадження системи корекційних заходів стало те, що в старших підлітків експериментальної групи суттєво знизився рівень емоційної нестійкості, збільшилася кількість старших підлітків, у яких фіксується середній рівень емоційної стійкості, а показники високого рівня емоційної стійкості зросли на 10 %.

Спрямований корекційний вплив засобами активного соціально-психологічного навчання дозволив зменшити дію чинників емоційної нестійкості. Ефективність запропонованої програми проявилась у якісних змінах поведінки підлітків.

Висновки, які робить здобувачка, чітко сформульовані й переконливі. Вони синтезують усі основні результати дослідження, засвідчують виконання поставлених завдань і досягнення мети дисертаційної роботи. Г. М. Гурак довела, що дослідження психологічних чинників розвитку емоційної стійкості підлітків є актуальною науковою проблемою, теоретично

обґрунтованою і емпірично доведеною; такою, що має чітко продемонстровану наукову новизну й безсумнівне практичне значення.

Автореферат дисертації відображає зміст основних положень дисертації, а його оформлення відповідає вимогам МОН України.

Оцінюючи зміст дисертації, необхідно відзначити, що авторка продемонструвала себе науковцем, спроможним знайти й обґрунтувати новий погляд на вирішення наукової задачі. Результати дослідження висвітлені в 6-ти статтях і 7-ми тезах. Робота пройшла достатню апробацію і впровадження.

Загалом Г. М. Гурак як дослідниця викликає повагу, демонструючи ретельність, зацікавленість і ґрунтовність у проведенні дослідження.

Представлений у дисертації матеріал, його психологічний аналіз та інтерпретація, детальні висновки не викликають заперечень. Водночас доцільно висловити деякі зауваження й побажання:

1. Представлене в першому розділі дослідження генези емоційної стійкості особистості в зарубіжній і вітчизняній науці дещо переобтяжене аналізом проблеми на вікових етапах дорослості й старості, який варто було подати лаконічніше.

2. Подані в другому розділі дисертації емпіричні дані свідчать, що емоційна стійкість підлітків відрізняється в різних вікових підліткових групах, а також, що старші підлітки більш схильні до емоційної нестійкості, ніж молодші. Вважаю, що дані про статеві відмінності проявів емоційної стійкості підлітків збагатили б результати емпіричного дослідження.

3. У підпункті 2.2.2 подано додатковий зріз кількісних змін у рівнях емоційної стійкості молодших і старших підлітків у умовно «докризий» і «кризовий» періоди життя в Україні. Водночас авторці не вистачає доказової аргументації, чи виявились статистично значущими показники додаткового зрізу змін емоційної стійкості підлітків у умовно «докризий» і «кризовий» («COVID-19» та війна) періоди життя в Україні.

4. У дисертації і авторефераті авторка використовує термін «Авторська програма», який є не зовсім коректним, оскільки статус авторського продукту в психології передбачає наявність свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір.

5. Враховуючи позитивні результати апробованої програми розвитку й оптимізації емоційної стійкості старших підлітків, рекомендуємо авторці опублікувати її як навчально-методичне видання.

Однак висловлені зауваження не знижують цінності й загальної позитивної оцінки дисертації. Здобувачка проявила самостійність у розробленні складної наукової проблеми, здійснила продуктивний теоретичний аналіз і отримала вагомий науковий результат.

Вважаю, що дисертація на тему «Психологічні чинники розвитку емоційної стійкості підлітків» є завершеною самостійною науковою роботою, яка містить науково обґрунтовані результати в галузі педагогічної та вікової психології і за актуальністю, змістом, обсягом, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення й повнотою викладу повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», а її авторка Гурак Галина Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

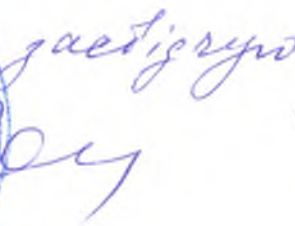
Офіційний опонент –

Професор кафедри психології
Запорізького національного університету
доктор психологічних наук, професор
Заслужений працівник освіти України

Н. Ф. Шевченко

Вчений секретар

О. А. Проценко